

УДК 398.21.(=161.2)

Марія Качмар

ДЕМОНОЛОГІЧНІ МОТИВИ УКРАЇНСЬКИХ ЕТІОЛОГІЧНИХ ЛЕГЕНД: НАРОДНА ВЕРСІЯ ПОХОДЖЕННЯ ЧОРТА

Розглянуто сюжетно-мотивний фонд українських етіологічних легенд про походження чорта, з'ясовано семантику базових мотивів. Особливу увагу зацентовано на взаємодії язичницького та християнського світоглядів у творах цієї тематики. Визначено найтиповіші структури, найхарактерніші комбінації мотивів.

Ключові слова: етіологічна легенда, чорт, апокрифічна література, мотив, сюжет, демонологія.

Період другої половини ХІХ століття ознаменований зверненням українських збирачів й дослідників фольклору до фольклорної прози – цінного джерела народного світогляду, звичаїв та традицій, морально-етичних норм та ідеалів. До кола зацікавлень учених потрапляє й етіологічна легенда – своєрідний жанровий різновид, що відображає народну теорію пізнання й пояснення світу і найрізноманітніших його складових (природних й соціально-культурних явищ, їхніх властивостей та ознак). Вони представлені у збірниках М. Драгоманова, П. Чубинського, Б. Грінченка, В. Гнатюка та ін. Тексти етіологічних легенд, на думку литовської дослідниці Б. Кербеліте, наочно ілюструють, до яких об'єктів навколишнього середовища була прикута особлива увага і що викликало необхідність пояснення їх походження [10, с. 8]. Особливе місце серед значної кількості тематичних груп етіологічних легенд посідають народні твори про походження демонічних істот, зокрема чорта. Фольклорні зразки цього тематичного пласту не лише відображають народне бачення походження явища, вони у динаміці ілюструють, як це бачення змінювалося впродовж тривалого часу під впливом різноманітних обставин (соціально-культурних, історичних, ідеологічних). Особливо вагомими у таких змінах визначаємо християнські впливи. Важливим вважаємо питання дослідження народних інтерпретацій біблійних та апокрифічних історій, змін, які відбулися у контексті народного світогляду. Відповіді на ці запитання дають нам тексти українських етіологічних легенд, зокрема аналіз їх ідейно-тематичного, структурного-семантичного й стилістичного рівнів.

Дослідники української демонології зазначають, що чорт у народному віруванні витворився надзвичайно рано [14, с. 122]. Він, за язичницькими повір'ями, перебував у болотах, очеретах, греблях, лісах тощо [12, с. 23]. Християнство, яке застало в нашого народу вже розвинену демонологію, з плином часу змінило сам погляд на неї: надприродну силу воно поступово обернуло в силу злу, нечисту [14, с. 122]. Чи не найбільше „потерпів під

християнським впливом” образ чорта, який, за словами В. Гнатюка, переважно втратив свої первісні прикмети [6 с. 90]. Він став уособленням всієї нечистої сили й, опинившись на її чолі, почав зватися дияволом, сатаною чи демоном. Не маючи на початках жодного відношення до пекла, чорт став його володарем – „тепер „куций у пеклі припікає” [12, с. 24]. Хотілося б звернути увагу на те, що українська прозова традиція, зокрема етіологічна легенда, донесла до нас два водночас схожі й відмінні образи: образ Сатанаїла (співтворця світу) та образ чорта – підлеглого диявола, що зберіг певний зв’язок з язичницьким світоглядом. По-різному трактує вона і їхнє походження.

Епізод-мотив появи Сатанаїла – невід’ємна частина української космогонічної оповіді. Більшість українських легенд про створення світу пов’язують появу нечистого, наділеного певними функціями деміурга, з водною стихією. У легендах натрапляємо на амбівалентну семантику водного простору: вода як джерело життя, з якої постав світ, як принцип всезагального зачаття й породження [1, с. 240] й водночас місцеперебування нечистої сили. Зв’язок водної стихії з демонічними образами втілений в легендах про Сатанаїла й творах про чортів. Його корені слід шукати в язичницьких уявленнях наших предків про цих істот як духів водної стихії [17, с. 92], в якій повно небезпеки від нечистої сили, тому без потреби не можна лізти до неї. За народними легендами, нечистий певним чином існував у воді до створення світу: „на воді був дуже великий шум, а з того шуму шос кричало” [5, с. 3], Сатана-Люципер пищав у піні [20, с. 191] чи зробився на воді шум, що крутився як живий – то був Триюда-Аридник [23, с. 6]. І лише за велінням Божим Сатанаїл виходить із води чи надуває антропоморфного вигляду: Господь дає йому руки, ноги й усі інші частини тіла. Ці епізоди засвідчують існування диглосії у поглядах на нечисту силу: з одного боку, вона вже у певній невизначеній формі перебуває у воді, з іншого – набуває конкретного окресленого вигляду за велінням Божим (християнський вплив).

Народна творчість зберегла й інші, хоча й не такі поширені, версії виникнення головного чорта. В кількох варіантах побутує мотив його самодостатньої появи: „Біда вилізла відкись і пішла з Богом” [5, с. 14], „перше була Біда, відтак Бог” [5, с. 220]. Ці версії, на думку М. Грушевського, є виявом так званого радикального дуалізму, за яким два співтворці світу рівноцінні та рівнозначні [7, с. 54]. Однак таких легенд незначна кількість в українській прозовій культурі. У більшості з них Сатанаїл з’являється за Божим наказом й виконує Його настанови у процесі створення світу. На існування такого образу нечистого в текстах етіологічних легенд вплинув, безперечно, язичницький образ чорта, що існував задовго до появи народних творів про виникнення світу. Він, за словами Б. Любовика, належить до демоністичного типу надприродного, а тому, як й інші демонічні істоти, лише орудує „даністю”, оскільки віра в духів не знає деміургічної функції [12, с. 24]. Однак можемо дещо уточнити думку дослідника у тому, що чорт в етіологічних легендах загалом (про походження культурних надбань, окремих тварин і рослин тощо) не позбавлений функцій культурного героя. У цих творах, які,

однак, пізнішого походження, він виступає сумнівним винахідником і зображений у гумористичному ключі. Його винаходи часто доробляє Господь чи вимудровують інші християнські святі.

Поєднання різних за часом походження та джерелами елементів спостерігаємо у легендах про створення чортів. Можна виділити такі основні версії походження цієї нечистої сили:

- 1) чорти постають із води (крапель, хвилі);
- 2) вони, як люди, народжуються один від одного;
- 3) на чортів перетворюються люди, які підкорилися дияволу (Триюду, Арідника, Біду, Шатану тощо).
- 4) нечисті поробилися зі страчених нехрещених дітей.

Найпоширеніша версія появи чортів із води. Вона існує в багатьох варіантах і зберегла кілька архаїчних рис. По-перше, це зв'язок нечистої сили з водним простором, що відображений також у мотивах-епізодах появи Сатанаїла. Однак у творах про чортів центральний мотив „суб'єкт створює з води чортів” вплетений у різні сюжетні конструкції. Ядром сюжету у більшості варіантів виступає така послідовність епізодів: головний чорт (Сатанаїл, Арідник, Біда) просить у Бога товариша – Бог радить, що роботи – нечистий створює чортів (з води) – демонологічних істот велика кількість. Мотивувальні компоненти та сюжетні колізії, спричинені появою нечистої сили, відносно факультативні. Серед мотивувальних елементів найчастіше фігурують бажання чорта мати товариша, слугу, помічника для хазяйнування на землі. Ці компоненти репрезентують синонімічне варіювання, оскільки вказують на спільну смислову зону. Вони можуть свідчити про вібрацію тексту й бути взаємозворотними [21, с. 73]. Інколи сюжетну канву доповнюють мотиви: нечистий прагне будувати світ, як Господь, Бог його проганяє [13 с. 42], Всевишній має людину і своїх ангелів [5, с. 16]. Ці епізоди лише підсилюють мотивацію – бажання нечистого мати собі подібних, урізноманітнюють її.

У легенді з Гуцульщини така мотивація семантично відмінна, хоча й структурно тотожна: нечистий хоче старшувати на землі, тому просить у Бога товаришів. Ця заміна логічно впливає з подальшого сюжетного розвитку (нечистий завойовує землю, однак згодом Бог її вимудровує) й репрезентує одну з особливостей фольклорного сюжету – його здатність до внутрішніх змін [18, с. 144].

Тексти народних легенд про походження чорта засвідчують не лише доповнення чи урізноманітнення мотивувальних елементів, а й варіювання сюжетотворчого мотиву. Найчастіше воно наявне на предикатному рівні та в локально-часових параметрах, рідше варіюється суб'єкт дії. Здебільшого ним є верховний чорт, однак у творі з Поділля функції творця нечистої сили покладені на Адама. Така заміна не зумовлює семантичних трансформацій. У легенді чітко простежується зв'язок нечистої сили з водою, який сягає своїм корінням ще язичницьких часів. Вона, на нашу думку, спровокована подібним контекстом: Адамові, першій людині на землі, як і нечистому, що також один із собі подібних, було самотньо, тому він попросив у Бога товариша.

У традиційній історії про перших людей Бог створює для чоловіка Єву, у творі з Поділля цьому епізодові передують поява чортів. Адам та нечистий – різні та далекі за ідейно-смісловим навантаженням персонажі. Проте саме певний контекст може слугувати причиною того, що як сюжетно рівнозначні у творі, за словами С. Неклюдова, можуть фігурувати слова і вирази, які семантично віддалені, а в окремих випадках прямо протилежні [15].

Сюжетний розвиток варіанта з Поділля урізноманітнено народними поясненнями, чому не можна стріпувати руки позад себе: „Оттак і тепер жиди роблять. Жид, пся віра, ні за що не битре рук по-християнській, а непримітно стріпне перше на видворіть мокрими руками” [13, с. 91]. Таке доповнення характеризує не лише певні звички однієї з національних меншин, а й виражає народне ставлення до цього іноетнічного образу, в основі якого – давно сформовані народні стереотипи.

На рівні контекстуальної синонімії простежуємо варіювання предикатів дії: чорт мочить палець і тріпає ним чи кидає краплю води позад себе [20, с. 192, с. 191; 5, с. 221], нечистий хлюпає біля моря від себе води [13, с. 42], Люципер прутом-однолітком вдаряє по Чорному морі [8, с. 4]. Така зміна предикатів, яка, однак, не виходить за спільну смислову зону, зумовлена варіюванням об’єкта (краплина води, хвиля на морі). Воно репрезентує один із різновидів контекстуальної синонімії – ціле і його частина [15] (синекдоха). Аналогічно варіюються й локально-часові параметри, які нерозривно пов’язані з предикатом. Чорт стріпує руками чи хлюпає воду біля „студні” [5, с. 16], на хорах в церкві [5, с. 13], біля річки [20, с. 192], коло моря [13, с. 42]. Легенда із Закарпаття конкретизує локус дії: вона відбувається на Чорному морі. Вказівка на конкретне місце характерна здебільшого для народних переказів, однак у легендах і казках національна географія належить до специфічних засад обробки традиційних сюжетів [22, с. 7].

У кількох фольклорних зразках простежуємо урізноманітнення центрального мотиву, загалом і сюжетного розвитку епізодом, коли Біда змушена стріпувати пальцями, лише промовивши „Во ім’я Боже” [5, с. 221, 23, с. 10]. Поява цього компонента відбулася за аналогією до народних легенд про створення земної поверхні. Його наявність пов’язана з акумулюванням у творі такої риси української ментальності, як внутрішня релігійність [24, с. 234], згідно з якою навіть нечиста сила не може з’явитися без Божого дозволу. Безперечно, таке доповнення сюжетних колізій зумовлено й характером самого мотиву, зокрема його міграційною здатністю [11, с. 24].

До стабільних сюжетних елементів у більшості варіантів про походження нечистої сили належить мотив-епізод про велику кількість новостворених чортів. Він обов’язковий у сюжетному розвитку, оскільки в подальшому „програмує й зумовлює перебіг подій” [18, с. 149], тобто виконує генеруючу функцію. Народний оповідач використовує певну палітру порівнянь для зображення великої кількості чортів, яких народив Сатанайл: „так натріпав, що, лихечко, Бог оглянувся, а їх така пропасть” [20, с. 192], „Бог побачив, яка їх отара” [13, с. 42], „потому Біда

таке того наробила, йик фої та листу, шо тому ни було рахунку” [5, с. 221], „та такого ж то їх намножилось, шо аж небо тріщало” [13, с. 91] (гіпербола), „ і їх ся тільки наробило злих, як трави” [5, с. 5], „наметав тьма тьмов, шо їх било дванадцятери хори” [5, с. 16]. Ці порівняння синонімічні і їхній вибір спричинений, на нашу думку, суб’єктивним фактором (оповідачем). По-різному вербально відтворюються найістотніші концепційні моменти, в цьому випадку – велика кількість створеної нечистої сили. Це зумовлено, за О. Бріциною, тим, що семантичним домінантам у творах неказкової прози властиве варіативне словесне втілення [3, с. 289].

Створення нечистої сили у значних кількостях провокує подальший сюжетний розвиток. Розглядаючи народні твори цього пласта з різних українських територій, можемо виділити такі типові структури причинно-наслідкового змісту: поява чортів – війна Бога з Сатанайлом (Гуцульщина, Закарпаття, Бойківщина, Лемківщина), виникнення нечистої сили – Боже прокляття, наказ зупинитися (Наддніпрянина, Поділля), створення демонів – вигнання їх з неба (Поділля). Перша схема, наслідком в якій виступає війна Бога з головним чортом (Сатаною, Бідою, Люципером), найпродуктивніша. Безперечно, сам факт чи епізод такої боротьби народна традиція запозичила з апокрифічних сказань: Бог затряс небом і вдарив громом великим, і полетів диявол у прірву [2, с. 326], проте вона його своєрідно проінтерпретувала й доповнила. Зміни простежуємо на сюжетно-мотивному, персонажному та художньо-стилістичному рівнях. Щодо сюжетики творів, то вона доповнена епізодами походження грому та блискавки, поясненням того, чому зараз менше гримить (Бог прив’язав Іллі праву руку до грудей, щоб він не вибив всіх людей [5, с. 221]), розповідями про те, як Сатана провалився в пекло [23, с. 8].

Коло персонажів народна традиція розширює, вводячи образи християнських святих Іллі та Михаїла. Якщо Ілля, християнський аналог язичницького Перуна, найчастіше орудує громами й блискавками, то Михаїл виступає прямим антагоністом диявола: відрубав крила, викрадає колісницю, що гримить, золоті ризи. Перетворення простежуємо й у зображенні образу Божого. За легендою з Гуцульщини, нечистий став на пляцу зі всією силою, тоді як Господь прийшов із паличкою [5, с. 220]. Використання водночас літоти у змалюванні Бога та порівняльного протиставлення підпорядковане ідейному задуму твору – Бог навіть без зброї перемаже свого супротивника, добро завжди перемаже зло.

Щодо стилістичних особливостей, то варто звернути увагу на використання медіальних формул, що створюють ефект ретардації, які характерні здебільшого для народних казок. Ілля блиснув перший раз – в очах у Сатани потемніло, блиснув удруге – острах лиш давав, за третім разом – земля задрижала, військо Сатани згоріло, а він аж занімів [5, с. 219]. Непоодинокі використання таких стилістичних фігур свідчить про міжжанрову взаємодію казки та легенди. Вона спричинена, з одного боку, внутрішніми закономірностями розвитку народної творчості – тяжінням до жанрової дифузії, а з іншого – суб’єктивним фактором,

оскільки часто талановиті оповідачі народних легенд, переказів, оповідань були водночас вмiлими казкарями.

Окремі тексти народних легенд містять цікаві кінцівки: верховний диявол провалюється у пекло, а чорти падають на землю, як дощ, сорок днів і ночей [8, с. 4]. Безперечно, часовий термін запозичено з біблійної історії про всесвітній потоп, однак відразу ж знову вказано на зв'язок нечистої сили з водою. У кількох варіантах натрапляємо на конкретизованіші епізоди: за легендою з Лемківщини, котрий впав на ноги, то всі до нього сходилися, котрий на голову, розбризкався і утворилося озеро, а котрий на траву, то ніби випалило те місце [5, с. 17]. Трапляються вони й у інших комбінаціях: чорти будують башту чи вилазять на небеса – Бог скидає їх звідти [20, с. 191; 13, с. 91]; ангели бунтують – Господь проганяє їх на землю [5, с. 17, 219]. Така здатність мотивів вступати у різні комбінації є однією з їхніх властивостей і зумовлена, за Б. Путіловим, їхньою відносною самостійністю [18, с. 144]. Епізоди окремих легенд ілюструють взаємодію язичницького та християнського світоглядів – кожен чорт отримав свою назву від того місця, де впав: у воду – водяник, в ліс – лісовик, в болото – болотяник, в поле – польовий, в очерет – очеретяник [20, с. 191]. Аналізуючи зразки цієї тематики, М. Сумцов свого часу слушно зазначив, що апокрифічні розповіді про злих духів (після перемоги Михаїла над Сатаною), потрапивши у народ, ввійшли у зв'язок з народними повір'ями про домовиків, лісовиків, русалок [19, с. 29]. В легендах, де залишаються живими лише ті чорти, що впали на землю, щоб спокушати людей, народні вірування мінімізовано.

Серед інших версій походження нечистої сили – доволі популярна апокрифічна історія. Народні легенди, як і твори неканонічної християнської літератури, виводять їх генезу від ангелів, що збунтувалися проти Бога [5, с. 219; 9, с. 218]. Сполучуваність цього мотиву з іншими у різних комбінаціях – характерна риса народних інтерпретацій апокрифа. Скажімо, доволі активно цей сюжетотворчий мотив взаємодіє з мотивом війни, боротьби Бога і Сатанаїла, яка спровокована не бажанням нечистого старшувати, а тим, що Господь вимудровує у нього всі створені речі [5, с. 217]. Не менш продуктивна структурна схема „чорти падають з небес – християнські святі (Ілля, Михаїл) полюють на них на землі” [9, с. 218].

Уявлення про чортів як антропоморфних істот засвідчують також народні твори про походження нечистої сили з людей, що слухають юдників [23, с. 8] та зі страчених нехрещених дітей [23, с. 9]. Саме версія про появу нечистої сили з дітей, на думку російської дослідниці Л. Виградової, на відміну від інших мотивів, які пізнішого, здебільшого книжного походження, архаїчна, оскільки за традиційними народними уявленнями, головною ознакою персонажів нечистої сили є їхнє хтонічне походження (а не небесне) і зв'язок зі світом мертвих [4].

Українські легенди про походження чорта засвідчують народне прагнення пояснити не лише появу об'єктів матеріальної культури, а й різних явищ духовного пласту, в якому чільне місце посідають вірування

та уявлення носіїв традиції про різноманітну нечисту силу. Українській прозовій традиції відомі кілька версій походження чорта. Найпоширеніше на українських теренах трактування появи цієї демонічної істоти з води, яка наділена амбівалентною семантикою. Тексти народних легенд репрезентують загальну тенденцію в українській народній культурі – взаємодію язичницького та християнського світоглядів.

1. *Аверинцев С. С.* Вода / С. С. Аверинцев // Мифы народов мира : энциклопедия : в 2 т. ; [глав. ред. С. А. Токарев] – М. : Советская энцикл., 1980. – Т. 1. – С. 240.
2. Апокрифи і легенди з українських рукописів : у 6 т. / [зібрав, упоряд. і пояснив І. Франко]. – Львів. – 1896. – Т. 1 : Апокрифи старозавітні. – 350 с.
3. *Бріцина О.* Українська усна традиційна проза: питання текстології та виконавства : монографія / Олександра Бріцина. – К., 2006. – 395 с. – (Препринт / НАН України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського).
4. *Виноградова Л.* Славянская народная демонология: проблемы сравнительного изучения: диссертация в виде научного доклада на соискание ученой степени доктора филологических наук [Электронный ресурс] / Людмила Виноградова. – Режим доступа : http://www.inslav.ru/o_folk.html.
5. Галицько-руські народні легенди. Т.1. / зібрав В. Гнатюк // Етнографічний збірник – Львів, 1902. – Т.12. – XI, 215 с. ; Галицько-руські народні легенди. Т. 2. / зібрав В. Гнатюк // Етнографічний збірник – Львів, 1902. – Т.13. – IV, 287 с.
6. *Гнатюк В.* Нарис української міфології / Володимир Гнатюк ; [підгот. та вступ. ст. Р. Кирчіва]. – Львів : Інститут народознавства, 2000. – 239 с.
7. *Грушевський М.* Історія української літератури : в 6 т., 9 кн. / Михайло Грушевський ; [упоряд. В. В. Яременко, авт. передм. П. П. Кононенко]. – К. : Либідь, 1994. – Т.4 : Усна творчість пізніх княжих і переходових віків XIII – XVII. Кн. 2. – 1994. – 318 /2/ с. – (Бібліотека „Літературні пам’ятки України”).
8. Етнографічні матеріали з Угорської Русі. Т.1 / зібрав В. Гнатюк // Етнографічний збірник. – Львів, 1897. – Т. 3. – 236 с.
9. Житє і Слово : вісник літератури, політики і науки / видає Ольга Франко. – Т.3. – С. 51–54, 217–220, 226–236, 372–375.
10. *Кербелите Б.* Типы народных сказаний: структурно-семантическая классификация литовских этиологических, мифологических сказаний и преданий / Бронислава Кербелите. – СПб. : Европейский дом, 2001. – 605 с.
11. *Криничная Н. А.* Русская народная историческая проза: вопросы генезиса и структуры / Неонила Артемовна Криничная. – Л. : Наука, 1987. – 325, [2] с. – (Препринт /АН СССР, Карельский филиал, Ин-т языка, литературы и истории).
12. *Лобовик Б.* Вірування давніх українців та їхніх пращурів / Б. Лобовик – К. : Український центр духовної культури, 1996. – 47 с.
13. Малорусские народные предания / Свод М. Драгоманова. – К., 1876. – 434 с.
14. *Митрополит Іларіон.* Дохристиянські вірування українського народу : історико-релігійна монографія / Митрополит Іларіон. – К. : Акціонерне товариство „Обереги”, 1992. – 424 с.

15. Неклюдов С. Ю. Вариант и импровизация в фольклоре [Электронный ресурс] / Неклюдов С.Ю. – Режим доступа : [http://www.ruthenia.ru/folklore.necludov1.html](http://www.ruthenia.ru/folklore/necludov1.html).
16. Неклюдов С. Ю. Мотив и текст [Электронный ресурс] / Неклюдов С.Ю. – Режим доступа : <http://www.ruthenia.ru/folklore/necludov16.htm>.
17. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу: ескіз української міфології / Іван Нечуй-Левицький. – К. : Обереги, 1992. – 85, [1] с.
18. Путилов Б. Н. Мотив как сюжетобразующий элемент / Путилов Б. Н. // Типологические исследования по фольклору : сб. ст. памяти В. Я. Проппа (1895 – 1970). – М. : Наука, 1975. – С. 141–155.
19. Сумцов Н. Ф. Очерки истории южно-русских апокрифических сказаний и песен / Сумцов Н. Ф. – К., 1888. – 161 с.
20. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной императорским Русским географическим обществом. Юго-Западный отдел : материалы и исследования, собранные д. чл. П.П. Чубинским. – СПб, 1872. – Т.1. – XXX, 466 с.
21. Чистов К.В. Народные традиции и фольклор. Очерки теории / Чистов К. В. – Л. : Наука, 1986. – 303, [1] с.
22. Шевчук М.В. Національно-специфічні засади обробки традиційних сюжетів (на матеріалі творчості Лесі Українки) : автореф дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.06 „Теорія літератури” / М.В. Шевчук. – К., 2010. – 20 с.
23. Шухевич В. Гуцульщина. Ч. 5 / Володимир Шухевич // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1908. – Т. 8. – 300 с.
24. Янів В. Нариси з української етнопсихології / Володимир Янів. – [3-тє вид., стер.]. – К. : Знання, 2006. – 340 с.

Аннотация

Рассмотрен сюжетно-мотивный фонд украинский этиологических легенд о происхождении чёрта, раскрыта семантика базовых мотивов. Акцентировано внимание на взаимодействии языческого и христианского мировоззрений в произведениях этой тематики. Определены типичные структуры и характерные комбинации мотивов.

Ключевые слова: *этиологическая легенда, чёрт, апокрифическая литература, мотив, сюжет, демонология.*

Summary

The plots and motives of Ukrainian etiological legends about devil are considered and semantics of main motives is ascertained in the article. Special attention is drawn to union of pagan and Christian world outlooks in the writings of this theme. The most typical structures and motive's combinations are determined.

Key words: *etiological legend, devil, apocryphal literature, plot, demonology.*

Стаття надійшла до редколегії 7.10.2010 р.